

Zinsdelen in het Nederlands

Als inleiding, bekijk dit filmpje:

<https://www.youtube.com/watch?v=CbyQEsdiNE>

Wat is een zinsdeel - Definitie?

Een zinsdeel is een woord, of een groepje woorden, dat in een zin een bepaalde functie vervult.

Hoe bepaal je nu welke woorden er samen een zinsdeel zijn? Kort gezegd : alle woorden die je samen voor de persoonsvorm kunt zetten, zonder dat de betekenis van de zin verandert, vormen samen een zinsdeel.

Welke zinsdelen kunnen we onderscheiden?

Wie kan de onderstaande zinnen in zinsdelen verdelen?

Wie kan de zinsdelen van de onderstaande zinnen ontleden?

Daarnet gaf de jongen haar vriendin een dikke kus.

http://www.passito.be/index_bestanden/nederlands/benoemzinsdelen01.htm

Eet je je spaghetti altijd met vork en lepel?

http://www.passito.be/index_bestanden/nederlands/benoemzinsdelen02.htm

Ik zou vanavond wel naar de bioscoop willen gaan.

http://www.passito.be/index_bestanden/nederlands/benoemzinsdelen04.htm

1. De persoonsvorm (PV)

De persoonsvorm antwoord op de vraag “wat gebeurt in de zin”. Het is een onderdeel van het gezegde, werkwoordelijk of naamwoordelijk.

De persoonsvorm is een vorm van het werkwoord die zich aanpast aan het onderwerp van de zin. Als het onderwerp een enkelvoud is, is de persoonsvorm dat ook. Is het onderwerp een meervoud, dan is de persoonsvorm dat ook: hij loopt - zij lopen. Als het onderwerp bijvoorbeeld ik is (een eerste persoon), past de persoonsvorm zich daaraan aan: ik loop. Is het onderwerp een derde persoon (bijvoorbeeld Daphne), dan past de persoonsvorm zich dááaraan aan: Daphne loopt - er komt dus een t bij. De persoonsvorm laat ook zien in welke tijd de zin staat: Daphne liep is bijvoorbeeld een verleden tijd.

De persoonsvorm vind je bv door de zin in een andere tijd te zetten. Het werkwoord dat verandert is de persoonsvorm.

Voorbeeld:

Piet schildert de deuren van het huis.

Piet schilderde de deuren van het huis.

Je ziet dat het woord 'schildert' verandert in 'schilderde'. Het werkwoord 'schildert' is dus de persoonsvorm.

In een zin kan meer dan één persoonsvorm staan. Als je de zin in een andere tijd zet, dan veranderen er meer werkwoorden. Alle werkwoorden die veranderen, zijn persoonsvormen.

Voorbeeld:

Ik wil dat je drie kilo kaas voor me haalt.

Ik wou dat je drie kilo kaas voor me haalde.

Je ziet dat de woorden 'wil' en 'haalt' veranderen in 'wou' en 'haalde'. Dat zijn dus de persoonsvormen.

Je kunt ook een vraag maken van de zin en dan komt de PV op de eerste plaats staan.

2. Het gezegde

Het werkwoordelijk gezegde bestaat uit alle werkwoorden in de (enkelvoudige) zin. Je vindt het werkwoordelijk gezegde dus door alle werkwoorden in de zin op te zoeken en achter elkaar te zetten.

Voorbeeld:

Mijn zus heeft de verwarming op 20 graden gezet.

werkwoorden: heeft en gezet.

werkwoordelijk gezegde = heeft gezet.

Pieter wilde naar huis kunnen fietsen.

werkwoorden: wilde, kunnen en fietsen.

werkwoordelijk gezegde = wilde kunnen fietsen.

*

Het naamwoordelijk gezegde bevat werkwoorden en een eigenschap die bij het onderwerp hoort.

In een zin met een naamwoordelijk gezegde wordt 'gezegd' welke eigenschap het onderwerp heeft. Zo'n zinnetje kan zijn: 'Piet lijkt dik.' Het woordje 'dik' is dan de eigenschap die het onderwerp (Piet) heeft. De eigenschap wordt aan het onderwerp 'gekoppeld' door een koppelwerkwoord. In het voorgaande zinnetje is dat koppelwerkwoord 'lijkt'. De zeven meest gebruikte koppelwerkwoorden zijn: zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen en heten.

3. Het onderwerp

Het onderwerp in de zin vind je door je af te vragen wie of wat er iets 'doet' in de zin. **Wie/wat + pv of wie/wat + gezegde= onderwerp.**

Voorbeelden :

Piet schildert de deuren van het huis.

Wie schildert? Piet! Piet is dus het onderwerp.

Marja heeft de verse broodjes gehaald.

Wie heeft gehaald? Marja! Marja is dus het onderwerp.

4. Het lijdend voorwerp

Het lijdend voorwerp is het zinsdeel dat antwoord geeft op de vraag: 'Wie of wat + gezegde + onderwerp?'

Bijvoorbeeld: Mijn vader schilderde een deur.

Gezegde: schilderde

Onderwerp: mijn vader

Wie of wat schilderde mijn vader? Antwoord: een deur.

Als je geen antwoord kunt geven op de vraag: 'Wie of wat + gezegde + onderwerp?', dan is er geen lijdend voorwerp in de zin.

Let op:

- Alleen in zinnen met een werkwoordelijk gezegde komt een lijdend voorwerp voor.
- Een lijdend voorwerp begint nooit met een voorzetsel.
- Zinsdelen die hoeveelheden (maten, gewichten, afstanden) aangeven, zijn NOOIT lijdend voorwerp

5. Het meewerkend voorwerp

Het meewerkend voorwerp vind je door te vragen: 'Aan wie(voor wie) + gezegde + onderwerp + lijdend voorwerp?' Het antwoord is het meewerkend voorwerp.

Het meewerkend voorwerp komt voor in zinnen waarin een boodschap of voorwerp van de één naar de ander gaat. Je vindt in dat soort zinnen werkwoorden als 'geven, verkopen, brengen, vragen, e-mailen, schrijven, vertellen'.

Bijvoorbeeld: Sandra *schreef* Petra **een brief**.

Een meewerkend voorwerp kan met het voorzetsel 'aan' of 'voor' beginnen, maar dat hoeft niet. Als het voorzetsel niet weggelaten kan worden, is het zinsdeel géén meewerkend voorwerp.

Bijvoorbeeld: Die jas moet je **aan de kapstok** hangen. Het voorzetsel 'aan' kun je niet weglaten in het zinsdeel 'aan de kapstok'. Het is dus geen meewerkend voorwerp maar een bijwoordelijke bepaling.

6. De bijwoordelijke bepaling

Bijwoordelijke bepalingen hebben vaak te maken met tijd, plaats, omstandigheden, reden, gevolg. Ze beginnen vaak met een voorzetsel.

Vragen die je kunt stellen om een bijwoordelijke bepaling te vinden, zijn: **hoe, wanneer, hoe laat, waar, hoeveel, waarheen, hoe vaak, door wie, met wie**, enzovoort.

Woorden als **niet, wel, hoe**, vormen als zinsdeel een bijwoordelijke bepaling.

Bijvoorbeeld: We/ maakten/ elke dag/ een wandeling/ langs het strand.

Wanneer? *elke dag*

Waar? *langs het strand*

Nog een voorbeeld: Ik / ga / vrijdagavond / met mijn vriendin / naar de bioscoop.

Wanneer? *vrijdagavond*

Met wie? *met mijn vriendin*

Waarheen? *naar de bioscoop*

7. Het voorzetselvoorwerp

Het voorzetselvoorwerp is een zinsdeel dat altijd met een voorzetsel begint.

Dit voorzetsel 'zit vast' aan het gezegde. Het gaat dan om een vaste uitdrukking. Je kunt niet zomaar een andere voorzetsel er voor in de plaats zetten.

Neem bijvoorbeeld de vaste uitdrukking: **verlangen naar**. In plaats van 'naar' kun je er niet een ander voorzetsel voor in de plaats zetten. Dan zou de betekenis van die uitdrukking veranderen. Ook bij de uitdrukking **gek zijn op** zie je dat. Je kunt 'op' niet vervangen door een ander voorzetsel, zonder dat de betekenis van de uitdrukking verandert.

Het voorzetselvoorwerp is daarnaast een zinsdeel dat iets aangeeft wat NIET letterlijk is. Het heeft een figuurlijke betekenis.

Neem bijvoorbeeld de uitdrukking: Ik reken op jouw aanwezigheid. 'Op jouw aanwezigheid' begint met een voorzetsel. Dat voorzetsel 'zit vast' aan de uitdrukking 'rekenen op'. Dat betekent dat je er vanuit gaat dat iemand iets doet, of ergens zal zijn. Je ziet nu meteen dat dát wat er staat, niet werkelijk zó bedoeld wordt. Er wordt hier immers NIET bedoeld dat je letterlijk sommetjes gaat maken (een andere, letterlijke betekenis van rekenen) op iemands aanwezigheid.

Het voorzetselvoorwerp op een rijtje:

1. Het is een zinsdeel dat met een voorzetsel begint.
2. Het voorzetsel 'zit vast' aan het gezegde.
3. Het heeft een figuurlijke betekenis.

Let op: het voorzetselvoorwerp wordt regelmatig verward met de bijwoordelijke bepaling. Denk eraan dat de bijwoordelijke bepaling om iets letterlijks gaat. De bijwoordelijke bepaling geeft antwoord op vragen als waar, wanneer, hoe, met wie, door wie.

Oefeningen

Persoonsvorm :

1. Maaïke wierp de bal naar haar broertje.

- Maaïke
- wierp
- broertje

2. Willeke keek dwepend naar haar docent.

- keek
- dwepend
- docent

3. Jan vroeg om een ijsje.

- Jan
- vroeg
- ijsje

4. Over astronomie zou ik wel graag een boek willen hebben.

- zou
- willen
- hebben

5. Vroeger had zij er een van Jeroen geleend.

- had
- zij
- geleend

6. Cecile werd door Hans kritisch ondervraagd.

- Hans
- ondervraagd
- werd

7. Zijn favoriete radioprogramma werd niet meer uitgezonden.

- Zijn
- werd

- uitgezonden
- 8. Op het Songfestival winnen slechte liedjes bijna altijd.**
 - winnen
 - liedjes
 - altijd
- 9. Volgende week zal ik proberen wat meer informatie te krijgen.**
 - ik
 - zal
 - krijgen
- 10. Niemand behalve hij kende de naam van de dader.**
 - behalve
 - hij
 - kende

Onderwerp :

- 1. De oorlog in Irak heeft veel slachtoffers geëist.**
 - De oorlog in Irak
 - heeft geëist
 - veel slachtoffers
- 2. De bekende popgroep zal nog vaak in Engeland optreden.**
 - De bekende popgroep
 - zal optreden
 - nog vaak
 - in Engeland
- 3. Voor dit beleid kunnen de meeste Nederlanders niet veel waardering opbrengen.**
 - Voor dit beleid
 - kunnen opbrengen
 - de meeste Nederlanders
 - niet veel waardering
- 4. Gisteren liepen drie oude vrouwen langs het strand van Scheveningen.**
 - Gisteren
 - liepen
 - drie oude vrouwen
 - langs het strand van Scheveningen
- 5. 'Het Gouden Ei' lijkt mij een saai boek.**
 - 'Het Gouden Ei'
 - lijkt
 - mij
 - een saai boek
- 6. Mieke moet over een paar dagen bij de kaakchirurg zijn.**
 - Mieke
 - moet zijn
 - over een paar dagen
 - bij de kaakchirurg
- 7. Weinig mensen hebben dat pretpark bezocht.**
 - Weinig mensen
 - hebben bezocht
 - dat pretpark
- 8. De lucht is bijzonder helder vandaag.**
 - De lucht
 - is

- bijzonder helder
- vandaag

9. Voor mijn broer hoef je die broodjes niet te kopen.

- Voor mijn broer
- hoef te kopen
- je
- die broodjes

10. Hoeveel koeien heeft die boer in zijn weide lopen?

- Hoeveel koeien
- heeft lopen
- die boer
- in zijn weide

Meer oefeningen

Onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp :

http://www.passito.be/index_bestanden/nederlands/opvlv01.htm

<https://www.berktekst.nl/grammatica/grammatica-zinsdelen/zinsdelen-door-elkaar/>